

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/13, p. 659-676

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12032>
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

☞ Referees/Hakemler: Prof. Dr. Bozkurt KOÇ – Prof. Dr. Üzeyir OK

This article was checked by iThenticate.

ÖLÜM KAYGISI İLE KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Murat YILDIZ* - Meryem Berrin BULUT**

ÖZET

Bu çalışmanın temel amacı üniversite öğrencilerinin ölüm kaygısı düzeyleri ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkilerin belirlenmesidir. Bu bağlamda öncelikle ölüm kaygısı ve kişilik özellikleri kavramlarının tanımları verilmiş, daha sonra bu değişkenlerin birbirleri ile olan ilişkileri kuramsal ve görgül çalışmalar yardımıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Bu araştırmaya bir devlet üniversitesinin farklı fakültelerinde (Edebiyat Fakültesi, İlahiyat Fakültesi ve Mühendislik Fakültesi) öğrenim gören 211 kadın ve 208 erkek olmak üzere 419 öğrenci gönüllü olarak katılmıştır. Araştırmada veri toplama araçları olarak Ölüm Kaygısı Ölçeği, Beş Faktörlü Kişilik Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Araştırmanın verileri nicel analiz teknikleri yardımıyla çözümlenmiştir. Verilerin analizinde bağımsız gruplar için t-testi, korelasyon ve hiyerarşik regresyon analizleri kullanılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, beş faktör kişilik özelliklerinde cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık saptanmamışken ölüm kaygısı düzeyleri bakımından cinsiyet değişkeninde anlamlı düzeyde farklılıkların olduğu bulunmuştur. Korelasyon analizi sonucunda, ölüm kaygısı ile nörotiklik (neuroticism) arasında pozitif ve deneyime açıklık (openness to experience) arasında ise negatif yönde anlamlı ilişkiler belirlenmiştir. Ölüm kaygısı ile diğer kişilik özellikleri (dışadönüklük- extraversion, uyumluluk- agreeableness ve sorumluluk- conscientiousness) arasında anlamlı ilişkilerin bulunmadığı tespit edilmiştir. Demografik değişkenlerden cinsiyet ile beş faktör kişilik özelliklerinden nörotiklik ve deneyime açıklık değişkenlerinin ölüm kaygısındaki varyansı anlamlı olarak açıkladığı belirlenmiştir. Bulgular ilgili alanyazın çerçevesinde tartışılmış ve yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: ölüm, ölüm kaygısı, kişilik, beş faktör kişilik, büyük beşli

* Prof. Dr. Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, El-mek: yildizm@cumhuriyet.edu.tr

** Arş. Gör. Dr. Ahi Evran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, El-mek: tekemeryemberrin@gmail.com

THE RELATIONSHIPS BETWEEN DEATH ANXIETY AND PERSONALITY TRAITS

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the relationship between death anxiety levels and personality traits of college students. In this context, the definitions of the concepts death anxiety and personality traits were primarily given and then the relationships between these variables are explained with the help of theoretical and empirical studies. 211 women and 208 men in total of 419 college students from different faculties (Faculty of Literature, Faculty of Theology and Faculty of Engineering) of a state university voluntarily participated in this study. Data were collected utilizing Death Anxiety Scale, Five Factor Personality Scale and Personal Information Form. Data were analyzed with quantitative analysis techniques. Independent groups t -test, correlation and hierarchical regression analysis were used in the analysis of the data. The findings of this study showed that however there are no significant differences between five factor personality traits and gender of the participants, there are significant differences between death anxiety and gender of the participants. The correlation analyses results showed that there are positive relations between death anxiety and neuroticism; negative relations between death anxiety and openness to experience. There are no significant relations between death anxiety and other personality traits (extraversion, agreeableness and conscientiousness). Gender, neuroticism and openness to experience explain the variance significantly in death anxiety. The findings are discussed and interpreted on the basis of relevant literature.

STRUCTURED ABSTRACT

The Relationships Between Death Anxiety And Personality Traits

Death is the greatest dilemma that people have ever experienced (Yanbasti, 1990, 245). According to Yalom (2000, 52) death is the first source of anxiety and in this context is the first psychopathology source. Death anxiety can be defined as an unfavorable situation or restlessness when an individual is exposed as a result of thinking about death (Richardson et al., 1983); fear or anxiety caused by death awareness (Abdel-Khalek, 2005) and the intellectual awareness of the loss of existence (Cicirelli, 2006).

According to Jung (1997, 214), at the root of death anxiety lies fear of life. People who are so afraid of death, were also afraid of life in their youth. Death anxiety as a fundamental concern underlying many psychological conditions (Iverach, Menzies, & Menzies, 2014) can be experienced by most people in low or high levels. In general terms, anxiety as loss of body, bitterness, loneliness, and separation from relatives lead to death anxiety (Yildiz, 1996). Death anxiety lies at the basis of important psychological motives. Therefore, ignoring this anxiety means neglecting an important aspect of human behavior (Pyszczynski et al., 2015). Unlike

Turkish Studies

other living beings, human are aware of their mortality (Pyszczynski et al., 1997) therefore they have to deal with anxiety related to this awareness (Greenberg et al., 1997; Rosenblatt et al., 1989).

Personality of an individual develops and changes depending on the individual, social and environmental influences (Friedman et al., 2014). Personality affects the behavior and makes a person different from other individuals (Mount et al., 2005). One of the most frequently used models in the literature to examine personality traits is the five-factor model of McCrae & Costa (1987). The dimensions of this model can be listed as: neuroticism, extraversion, openness to experience, agreeableness and conscientiousness. These dimensions are characterized by adjectives as *neuroticism*: anxiety, insecurity, anger and shame; *extraversion*: social, fun-loving, talkative and friendly; *openness to experience*: original, creative, have wide interests and courageous; *agreeableness*: reliable, helpful, kind and dependent and lastly *conscientiousness*: scrupulous, meticulous, hardworking, ambitious and energetic (McCrae & Costa, 1987).

The previous research findings show that there are significant correlations between some personality traits and death anxiety (eg., Fraizer & Foss-Goodman, 1988-89; Jastrzebski & Slaski, 2011; Loo, 1984; Templer, 1972; Thorson, 1977; Thorson & Powell, 1993; Turgay, 2003). Most of the research findings show a positive correlation between neuroticism and death anxiety (Fraizer & Foss-Goodman, 1988-89; Jastrzebski & Slaski, 2011; Loo, 1984; Templer, 1972). In contrast to these findings, Turgay (2003, 83) found a negative correlation between neuroticism and death anxiety. Extraversion (Cully et al., 2001); openness to experience (Cully et al., 2001; Turgay, 2003, 83-84) and agreeableness (Cully et al., 2001) have negative correlations with death anxiety. There is no significant correlation between conscientiousness and death anxiety (Turgay, 2003, 83).

In this study, it is expected that some personality traits have significant correlations with death anxiety. Based on the results of the researches given above, the hypothesis of this study are formed as follows:

- There are significant negative relations between extraversion, openness to experience and death anxiety.
- There is a significant positive relation between neuroticism and death anxiety.
- There are no significant relations between agreeableness, conscientiousness and death anxiety.

In addition, it is examined whether the variables of this study differ between gender of the participants. In previous studies, there are significant differences between women and men in personality traits and death anxiety levels (eg. Ayten, 2009; Şahin, Demirkıran, & Adana, 2016; Tatlıoğlu, 2014; Turgay, 2003).

Method

Participants

The sample of this study consists of 419 college students who are selected with convenience sampling technique. The mean age of the participants is 21.95 years (ranging from 18 to 47) with standard deviation of 2.44. Nearly the half of the participants (50.4%) are women and the other half (49.6%) are men. More than the half of the participants (56.3%) are studying at Educational Faculty. Lastly, the majority of the participants (74.5%) have middle-income families.

Measures and Procedure

The scales were applied to volunteer students during off-hours. Students were informed about the research before the application. The data of this study is collected utilizing Death Anxiety Scale of Thorson & Powell (1992), Five- Factor Personality Traits Scale of Benet-Martinez & John (1998) and personal information form which is developed by the authors of this study. The detailed information about the scales and the form is given below.

Death Anxiety Scale. This scale is developed by Thorson and Powell (1992) and adapted to Turkish language by Karaca and Yildiz (2001). The scale consists of 25 items. A 5-point Likert type scale is used in evaluation (1, strongly disagree; 2, disagree; 3, neither agree nor disagree; 4, agree and 5, strongly agree). In Karaca and Yildiz's (2001) study the Cronbach's Alpha internal consistency coefficient $\alpha = .84$ and split-half reliability coefficient is .73.

Five Factor Personality Traits Scale. This scale is developed by Benet-Martinez & John (1998) and adapted to Turkish language by Sumer & Sumer (2005). The scale consists of 5 factors and 44 items. The factors are as follows: neuroticism (8 item), extraversion (8 item), openness to experience (10 item), agreeableness (9 item) and conscientiousness (9 item). A 5-point Likert type scale is used in evaluation (1, strongly disagree; 2, disagree; 3, neither agree nor disagree; 4, agree and 5, strongly agree). In Sumer & Sumer's (2005) study the Cronbach's Alpha internal consistency coefficient varies between .64 and .77.

Personal Information Form: This form is developed by the authors and consists of demographic information as gender, age and family income level.

Results and Discussion

In this study, the relationships between death anxiety and personality traits are examined. Firstly, descriptive statistics of the variables are examined. According to the findings, participants have the highest score in openness to experience and the lowest score in extraversion factor of personality traits. This result shows that the participants of this study are original, creative, have wide range of interests, courageous and not sociable (McCrae & Costa, 1987). In contrast to these findings, Acikel (2013) performed a study on college students from a state university in Ankara and found that the participants have the highest score in extraversion and the lowest

score in neuroticism. Again, other study from Tatlılıoğlu (2014) which is performed in Konya, shows inconsistent findings with this study. Tatlılıoğlu's (2014) study results show that the participants have the highest score in agreeableness and the lowest score in neuroticism. These inconsistent findings show that students from different universities have different personality traits.

The mean score in death anxiety of the participants is below the theoretical mean. This means that the participants of this study have low levels of death anxiety. This finding is consistent with the study of Şahin et al. (2016), however it is inconsistent with the results of Ayten's (2009) study.

In order to determine whether the variables of this study differ by gender, independent groups t-test is performed. According to the results of this test, there are no significant differences between women and men in personality traits. Contrary to this finding, in previous studies women have significantly higher scores in neuroticism than men (eg., Tatlılıoğlu, 2014; Turgay, 2003, 91). Despite the fact that both women and men have different roles in the society (Ghurayyib, 1988) and biological and physiological differences, in this study there are no significant differences between women and men in personality traits.

In terms of death anxiety, there are statistically significant differences between women and men. Women have higher death anxiety scores than men. Women express more sadness, grief and fear than men and this can be the reason of this result (Kring and Gordon, 1998; Lang et al., 1993; Rotter and Rotter, 1988; Wagner et al., 1993). The other reason is that Social Role Theory suggests that the social roles of women and men cause them to behave differently (Eagly, 1987). In previous studies, there are many consistent findings (eg., Ayten, 2009; Şahin et al., 2016). In contrast to this finding, Halici-Kurtalan & Karairmak's (2016) study results show that men have higher scores than women in death anxiety.

To examine the relationships between the variables of this study, Pearson Product Moment Correlation analysis is performed. According to the results, neuroticism has positive and openness to experience has negative correlations with death anxiety. Consistent results are found in many previous studies (eg. Fraizer & Foss-Goodman, 1988; Hamama-Raz et al., 2016; Jastrzebski & Slaski, 2011; Loo, 1984; Templer, 1972).

To examine the explained variance in death anxiety, hierarchical regression analysis is performed. According to the findings, gender, neuroticism and openness to experience explain 14% of the variance in death anxiety. Consistent with these results, Fraizer & Foss-Goodman (1988) found that neuroticism explains the variance in death anxiety.

As a conclusion, there are statistically significant relationships between death anxiety and some personality traits. This result shows the importance of personality development from fertilization to infancy and childhood. Therefore it can be said that, personality which have the potential to influence many aspects of life, may have influence on thoughts, feelings, and anxiety about death. From this point of view, at macro level, in terms of protecting and improving the mental health of

Turkish Studies

the society, and to gain the positive personality traits, the importance of developing and applying social and educational policies are emerging.

Keywords: death, death anxiety, personality, five factor personality, big five

Giriş

Ölüm, insanların yaşamış oldukları en büyük ikilemdir, insanın ölmeyi seçebilme ihtimali ve imkânı olmakla birlikte, insan istemese de ölecektir. Ölüm varoluşun çözümlemeye güçlük çektiği fakat deneyimlemek zorunda olduğu belki de yaşamın anlamının içinde saklı olduğu en büyük gizemdir (Yanbastı, 1990, 245). Yalom'a (2000, 52) göre ölüm ilk anksiyete kaynağı ve bu bağlamda ilk psikopatoloji kaynağıdır. Varoluşun temelinde yatan ölüm aynı zamanda var olmama tehdidini de temsil etmektedir.

İnsan psikolojisinin derinliklerine kadar kaynağı götürülebilecek olan ölüme ilişkin kaygıların çok farklı biçimlerde tanımlanma ve açıklanma çabalarının olduğu görülmektedir. Bu çabalar, motivasyonunu Becker'ın (1973, ix ve 15) da ifade ettiği gibi ölümün kaçınılmaz olduğuyla ilgili düşüncenin zihinden atılamamasından alabilmekte ve gücüyle diğer kaygıları da etkileyerek harekete geçirebilmektedir. Bu nedenle, önemli bir araştırma konusu olan ölüm kaygısı bir bireyin ölüm hakkında düşünmesi sonucunda maruz kaldığı olumsuz bir durum veya huzursuzluk (Richardson, Berman ve Piwowski, 1983); ölüm farkındalığının yarattığı korku veya endişe (Abdel-Khalek, 2005) ve varlık kaybının zihinsel farkındalığı (Cicirelli, 2006) diğer bir deyişle, bireyin bu dünyada artık var olmayacağını farkında olması olarak tanımlanabilmektedir.

Fromm (1994) ölmek zorunda olduğuna ilişkin her insanın yaşadığı normal kaygının yanı sıra insanı sürekli olarak tedirgin eden, hayatı iyi değerlendirememeye ve yaşama konusundaki başarısızlıktan kaynaklanabilen ölüm kaygısı olmak üzere iki tür ölüm kaygısından söz etmektedir. Bu duyulan kaygının kaynağının Fromm (1991, 183), kimileri için sahip olunan şeyleri, bedeni, malı, mülkü, egoyu yitirmekten dolayı bazıları için de hiçbir şeye sahip olmayacağı bir uçuruma, yok olmaya sürüklenmekten dolayı olduğunu ileri sürmektedir. Geçtan (1990, 185) ise ölüm kaygısını "hepimizin benliğinin derinliklerinde, bilinçli dünyamıza ulaşmadan yaşandığını, otantik bir yaşam sürdüremediğimizde yüzleşmek durumunda kalacağımız yokluktan uzaklaşabilmek için üretilen şeylerden kaygı duyma biçiminde yaşandığı" şeklinde tanımlamaya çalışırken bir anlamda Varoluşçu yaklaşımın ölüm kaygısına ilişkin bakış açısını da özetlemiş olmaktadır. Jung'a (1997, 214) göre ise ölüm kaygısının temelinde "yaşama korkusu" vardır. O, ölümden çok korkan insanların gençliklerinde yaşamdan da çok korktuklarını söylemektedir. Ona göre, bir daha ele geçmeyecek olan gençliğin kaybolup gitmesi ve geriye saymaya başlama insanlarda sıkıntı yaratır. Böyle bir gerçek karşısında insan, hayatı gerçek anlamda yaşayamama ve ölmeyi düşünme sonucunda korku duyabilir.

Birçok psikolojik durumun altında yatan temel bir kaygı olan (Iverach ve ark., 2014) ölüm kaygısı, farklı düzeylerde de olsa hemen her insanda vardır. Genel olarak *ölüm kaygısı* diye ifade edilen kaygıya, belirsizlik, bedeni kaybetme, acı duyma, yalnız kalma, yakınlarından-sevdiklerinden ayrılma (Yıldız, 1996), zamanın ilerlemesi, kendi ölümünü düşünme, kansere yakalanma, ceset görme ve gelecek hakkında düşünme (Ayten, 2009) ile ilgili kaygıların yol açtığı ifade edilmektedir. Ölüm kaygısı önemli psikolojik güdülerin temelinde yatmaktadır. Bu nedenle, bu kaygıyı göz ardı etmek, insan davranışlarının önemli bir yönünü ihmal etmek anlamına gelecektir (Pyszczyński, Solomon ve Greenberg, 2015).

Özetle, insanlar diğer canlılardan farklı olarak, “ölümlü” olduklarının farkındadırlar (Pyszczynski, Greenberg ve Solomon, 1997) ve bu yüzden ölüm gerçeği onların yaşamlarında büyük bir yer tutmaktadır. İnsanlar öleceklerinin bilincinde oldukları için bu farkındalığa ilişkin kaygıyla baş etmek zorunda kalabilmektedirler (Greenberg, Solomon ve Pyszczynski, 1997; Rosenblatt, Greenberg, Solomon, Pyszczynski ve Lyon, 1989). Dolayısıyla, bireyin yaşamını farklı düzeylerde etkileyebilme niteliğine sahip olan ölüm kaygısını ortaya çıkaran veya belirleyicisi olabilen pek çok etken bulunmaktadır.

Bu etkenlerden bazıları: zihinsel stres ve kaygı düzeyi, bireyin kendisini suçlama eğilimi, aşırı duygusallık, saldırgan davranışlara yönelik eğilim, zaman baskısı altında hissetme, benlik saygısı, bireyin sahip olduğu değerlerin yapısı, hayatın anlamını kavramak, psikososyal olgunluk ve dindarlık olarak sıralanabilir. Sözü edilen bu etkenler, aynı zamanda kişilik gelişimi ve özellikleri kapsamında da değerlendirilebilmektedir (Jastrzebski ve Slaski, 2011).

Bireysel, sosyal ve çevresel etkilere bağlı olarak gelişmekte ve değişmekte olan (Friedman, Kern, Hampson ve Duckworth, 2014) kişilik, davranışı etkileyen, bir bireyi diğer bireylerden farklı kılan, bireylerin kim olduklarını gösteren (Mount, Barrick, Scullen ve Rounds, 2005) ve bireyin kendisinden kaynaklanan tutarlı davranış kalıplarını kapsayan (Burger, 2006, 23) özelliklerin bütünü olarak tanımlanabilmektedir. Bireylerin aynı olaylara karşı farklı şekillerde tepkilerde bulunmalarının bir sebebi kişilik özellikleridir (Erkuş ve Tabak, 2009).

Kişilik özelliklerini incelemek amacıyla alanyazında en sık kullanılan modellerden biri McCrae ve Costa (1987) tarafından geliştirilen beş faktörlü kişilik modelidir. Bu modelin boyutları: *nörotiklik* (neuroticism), *dışadönüklük* (extraversion), *deneyime açıklık* (openness to experience), *uyumluluk* (agreeableness) ve *sorumluluk* (conscientiousness) şeklinde sıralanabilir. Aşağıda bu faktörlerin tanımları verilmektedir:

- i. *Nörotiklik* endişe, güvensizlik, kaygı, öfke ve utanç gibi sıfatlarla nitelendirilmektedir (McCrae ve Costa, 1987). Kişiliğin bu faktöründen yüksek puan alan bireyler kaygılı, güvensiz, içine kapanık ve sınırlıdırler; düşük puan alanlar ise sakin, soğukkanlı, rahat, özgüvenli ve sabırlıdırler (Ulu, 2016).
- ii. *Dışadönüklük* sosyal, eğlenceyi seven, konuşkan ve sevecen gibi sıfatlarla tanımlanmaktadır (McCrae ve Costa, 1987). Bu faktörden yüksek puan alan bireyler enerjik, iyimser, sıcakkanlı, girişimcidirler; düşük puan alanlar ise içe dönük, çekingen ve sessizdirler (Ulu, 2016).
- iii. *Deneyime açıklık* orijinal, yaratıcı, geniş ilgi alanına sahip ve cesur gibi sıfatlarla nitelendirilmektedir (McCrae ve Costa, 1987). Bu faktörden yüksek puan alan bireyler çok yönlü düşünme becerisi ve zihinsel merağa sahiptirler; düşük puan alanlar ise gelenekseldirler (Ulu, 2016).
- iv. *Uyumluluk* güvenilir, yardımsever, uyumlu, nazik ve bağımlı gibi sıfatlarla tanımlanmaktadır (McCrae ve Costa, 1987). Bu faktörden yüksek puan alan bireyler yardımsever, bağışlayıcı, sevecen, yumuşakbaşlı ve alçakgönüllüdürler; düşük puan alanlar ise uyumsuz, inatçı, kaba ve şüphedirler (Ulu, 2016).
- v. *Sorumluluk* vicdanlı, titiz, çalışkan, hırslı ve enerjik gibi sıfatlarla nitelendirilmektedir (McCrae ve Costa, 1987). Bu faktörden yüksek puan alan bireyler dikkatli, planlı, özenli ve kararlıdırler; düşük puan alanlar ise dikkatsiz, güvenilmez ve dağınıktırler (Ulu, 2016).

Bazı kişilik özellikleriyle ölüm kaygısı arasında anlamlı düzeyde korelasyonlar olduğunu saptayan araştırmalar gerçekleştirilmiştir (Fraizer ve Foss-Goodman, 1988; Jastrzebski ve Slaski, 2011; Loo, 1984; Templer, 1972; Thorson, 1977; Thorson ve Powell, 1993; Turgay, 2003). Örneğin, *nörotiklik faktörü* ile genel ölüm kaygısı düzeyi, ölümden korkma, ölümden sonraki yaşamdan korkma ve fiziksel yok olma arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler saptanmıştır (Fraizer ve Foss-Goodman, 1988; Jastrzebski ve Slaski, 2011; Loo, 1984; Templer, 1972). Buna karşın, nörotiklik faktörü ile ölüm kaygısı arasında negatif yönde korelasyon olduğu yönünde bulgular da vardır (Turgay, 2003, 83). Yine bir başka çalışmada nörotiklik puanı yüksek olan kişilerin fiziksel hastalıklara yakalanma oranları (McCrae ve Costa, 1987; Shekelle, Vernon ve Ostfeld, 1991) ve ölüm kaygısı düzeyleri (Ycaza, Hyman ve Behbahani, 2012) daha yüksek olarak tespit edilmiştir. İleri yaşlarda düşük nörotiklik azalan ölüm oranı ile ilişkili bulunmuştur (Wilson, Krueger, Gu, Bienias, Mendes de Leon ve Evans, 2005). Nörotiklikte yüksek puana sahip olan yaşlılar ölümden en çok korkan grubu oluşturmaktadır (Cully, Lavoie ve Gfeller, 2001). Dolayısıyla, düşük ölüm kaygısının sağlıklı yaşam davranışlarıyla ilgisi olduğu ve nörotikliğin de sağlıklı yaşam davranışlarıyla negatif yönde anlamlı olarak ilişkili olduğu belirtilmiştir (Booth-Kewley ve Vickers, 1994).

Dışadönüklük puanları yüksek olan yaşlıların düşük ölüm kaygısı sergiledikleri rapor edilmektedir (Cully, Lavoie ve Gfeller, 2001). Dışadönüklük faktörüyle ölüm kaygısı arasında anlamlı ilişki olmadığı buna karşın ölüm korkusu puanlarıyla negatif yönde korelasyon olduğu belirtilmiştir (Turgay, 2003, 84). Ayrıca düşük ölüm kaygısının dışadönük bireylerin özelliği olduğu, yüksek ölüm kaygısının ise içedönüklerin özelliği olduğu ileri sürülmüştür (Szaniawski, 1998). Dışadönüklüğün sağlıklı yaşam davranışlarıyla pozitif yönde anlamlı olarak ilişkili olduğu saptanmıştır (Booth-Kewley ve Vickers, 1994).

Turgay (2003, 83-84), *deneyime açıklık* ile ölüm kaygısı ve ölüm korkusu puanları arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Gençlerle yapılan bir çalışmanın sonucunda fiziksel yok olmadan korkma ile deneyime açıklık arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler saptanmıştır (Jastrzebski ve Slaski, 2011). Yaşlılar üzerine yapılan bir çalışmada deneyime açıklık puanları yüksek olan yaşlıların düşük ölüm kaygısı sergiledikleri rapor edilmiştir (Cully ve ark., 2001).

Yaşlılar üzerine yapılan aynı çalışmada *uyumluluk* puanları yüksek olan yaşlıların düşük ölüm kaygısı sergiledikleri tespit edilmiştir (Cully ve ark., 2001). Ölüm kaygısı ile uyumluluk arasında anlamlı ilişki bulunmadığı buna karşın ölüm korkusu ile uyumluluk arasında negatif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu da ileri sürülmüştür (Turgay, 2003, 83-84).

Gençlerle yapılan bir çalışmanın sonucunda ölümden sonraki yaşamdan korkma ile *sorumluluk* arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır (Jastrzebski ve Slaski, 2011). Sorumluluğun sağlıklı davranışları, sağlıklı sosyal ilişkileri, fiziksel sağlığı ve uzun ömürlülüğü yordadığı belirtilmiştir (Booth-Kewley ve Vickers, 1994; Friedman, Kern, Hampson ve Duckworth, 2014; Friedman, Tucker, Schwartz, Tomlinson-Keasey, Martin, Wingard ve Criqui, 1995). Bununla birlikte, Turgay (2003, 83), ölüm kaygısı ile sorumluluk faktörü arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı yönünde bir bulguya ulaştığını rapor etmiştir.

Bu çalışmada, bazı kişilik özelliklerinin ölüm kaygısı düzeylerini açıklamaya katkı sağlayacağı düşüncesinden yola çıkılmıştır. Hem ülkemiz hem de yurtdışı alanyazınında ölüm kaygısı ile beş faktörlü kişilik modeli arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışma sayısının sınırlı kaldığı ve özellikle de ülkemizde birkaç tez çalışmasının dışında yapılan bir araştırmaya rastlanmadığı söylenebilir. Ülkemizde, bu değişkenler arasındaki ilişkiyi inceleyen sınırlı sayıda çalışma olması ve bu çalışmada farklı istatistiksel teknikler, örneklem grubu ve ölçme araçları kullanılması, bu

çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Bu yönüyle bu çalışmanın öncelikle ülkemiz alanyazınına ve geniş kapsamda yurtdışı alanyazınına katkı sağlaması beklenmektedir.

Yukarıda verilen araştırma sonuçları temele alınarak bu çalışmanın denenceleri şu şekilde oluşturulmuştur;

- Dışadönüklük ve deneyime açıklık ile ölüm kaygısı düzeyleri arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır.
- Nörotiklik ile ölüm kaygısı düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.
- Uyumluluk ve sorumluluk ile ölüm kaygısı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Bunlara ek olarak, çalışmanın değişkenlerinin katılımcıların cinsiyetlerine göre farklılaşp farklılaşmadığı araştırmacılar açısından merak konusudur. Daha önce yapılan çalışmalarda ölüm kaygısı ve beş faktör kişilik özellikleri açısından kadın ve erkekler arasında anlamlı farklılıklar olduğu raporlanmıştır (örn. Ayten, 2009; Şahin, Demirkıran ve Adana, 2016; Tatlılıoğlu, 2014; Turgay, 2003).

Yöntem

Örnekleme

Bu çalışmanın örnekleme, bir devlet üniversitesi öğrencilerinden oluşan araştırma evreninden kolayda örnekleme tekniğiyle seçilen 419 öğrenciden meydana gelmektedir. Katılımcıların yaş ortalamaları 21.95 yıl (S= 2.44) ve yaş aralığı 18-47'dir. Katılımcıların yaklaşık yarısı (%50.4) kadınlardan ve diğer yarısı (%49.6) ise erkeklerden oluşmaktadır. Katılımcıların yarısından fazlası (%56.3) Edebiyat Fakültesi'nde öğrenim görmektedir. Son olarak, katılımcıların büyük çoğunluğunun (%74.5) ailesi orta gelir düzeyindedir.

Veri Toplama Araçları

Ölüm Kaygısı Ölçeği: Ölçek Thorson ve Powell (1992) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Karaca ve Yıldız (2001) tarafından yapılmıştır. Ölçek fiziksel ve ruhsal fonksiyonları kaybetme kaygısı, öte alemle ilgili kaygılar, çürüme ve bozulma ile ilgili kaygılar ve ölüm süreci- acı ve ızdırap çekme ile ilgili kaygılar olmak üzere dört faktörden oluşmakta olup, ölçekte 25 madde bulunmaktadır. Ölçekte 5'li Likert tipi bir derecelendirme kullanılmıştır. Her bir maddenin puanlanması (1) *kesinlikle katılmıyorum*, (2) *katılmıyorum*, (3) *ne katılıyorum ne de katılmıyorum*, (4) *katılıyorum* ve (5) *kesinlikle katılıyorum* şeklinde yapılmıştır. Karaca ve Yıldız (2001) tarafından geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılan bu ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı $\alpha = .84$ ve iki yarım güvenilirlik katsayısı $.73$ olarak saptanmıştır.

Beş Faktör Kişilik Ölçeği: Benet-Martinez ve John (1998) tarafından geliştirilmiştir. Sümer ve Sümer (2005) tarafından Türkçeye uyarlama çalışması yapılmıştır. Ölçek nörotiklik, dışadönüklük, deneyime açıklık, uyumluluk ve sorumluluk olmak üzere beş faktörden oluşmakta olup, ölçekte 44 madde bulunmaktadır. Ölçekte 5'li Likert tipi bir derecelendirme kullanılmıştır. Her bir maddenin puanlanması (1) *kesinlikle katılmıyorum*, (2) *katılmıyorum*, (3) *ne katılıyorum ne de katılmıyorum*, (4) *katılıyorum* ve (5) *kesinlikle katılıyorum* şeklinde yapılmıştır. Sümer ve Sümer (2005) tarafından geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılan bu ölçeğin iç tutarlılık katsayıları $.64$ ile $.77$ arasında değişmektedir.

Kişisel Bilgi Formu: Katılımcıların cinsiyetleri, yaşları, ailelerinin gelir durumu gibi demografik özellikler hakkında bilgi toplamak amacıyla araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir.

Bulgular

Bu çalışmanın değişkenlerine ilişkin betimleyici istatistik sonuçları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Çalışmanın Değişkenlerine ait Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	N	Min.	Max.	Ort.	S
Nörotiklik	419	12	43	27.61	4.94
Dışadönüklük	419	9	41	26.09	5.67
Deneyime Açıklık	419	13	50	35.66	5.77
Uyumluluk	419	12	46	32.38	4.44
Sorumluluk	419	18	44	32.26	4.76
Ölüm Kaygısı	419	4	94	48.72	17.47

Tablo 1’de görüldüğü üzere katılımcıların beş faktör kişilik özelliklerinden en yüksek ortalamaya deneyime açıklık (Ort.= 35.66, S= 5.77) ve en düşük ortalamaya dışadönüklük (Ort.= 26.09, S= 5.67) faktörlerinde sahip oldukları görülmektedir. Katılımcıların ölüm kaygısı puanları ise kuramsal ortalamının altında bir değer (Ort.= 48.72, S= 17.47) almıştır.

Beş faktör kişilik özelliklerinin ve ölüm kaygısı düzeylerinin katılımcıların cinsiyetlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla bağımsız gruplar t-testi yapılmıştır. Bu testin sonuçları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Değişkenler Açısından Cinsiyet Gruplarının Karşılaştırılmasına İlişkin t-testi Sonuçları

Değişkenler		n	Ort.	S	t
Nörotiklik	Kadın	211	27.96	4.89	1.20
	Erkek	208	27.32	4.98	
Dışadönüklük	Kadın	211	26.40	6.02	1.13
	Erkek	208	25.77	5.30	
Deneyime Açıklık	Kadın	211	35.65	5.81	-0.05
	Erkek	208	35.68	5.74	
Uyumluluk	Kadın	211	32.70	4.15	1.47
	Erkek	208	32.06	4.70	
Sorumluluk	Kadın	211	32.34	4.47	0.37
	Erkek	208	32.17	5.06	
Ölüm Kaygısı	Kadın	211	53.92	16.81	6.43*
	Erkek	208	43.44	16.58	

*p < .01

Tablo 2’de görüldüğü üzere katılımcıların cinsiyetlerine göre beş faktör kişilik özellikleri bakımından bir farklılaşmanın olmadığı ($p > .01$) buna karşın ölüm kaygısı düzeyleri açısından anlamlı bir farklılaşmanın bulunduğu belirlenmiştir. Kadınların ölüm kaygısı ortalama puanları (Ort.= 53.92, S= 16.81) erkeklerin ortalama puanlarından (Ort.= 43.44, S=16.58) anlamlı olarak daha yüksektir ($t = 6.43, p < .01$).

Turkish Studies

Çalışmanın değişkenlerine ilişkin korelasyonlar Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Yaş, Kişilik Alt Faktörleri ve Ölüm Kaygısı Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar

	1	2	3	4	5	6	7
1.Yaş	-						
2. Nörotiklik	-.03	-					
3. Dışadönüklük	.07	-.18*	-				
4. Deneyime Açıklık	.08	.05	.28*	-			
5. Uyumluluk	-.03	-.20*	.13*	.16*	-		
6. Sorumluluk	.04	-.18*	.19*	.28*	.29*	-	
7. Ölüm Kaygısı	-.06	.16*	.03	-.12*	.02	.00	-

* $p < .05$

Tablo 3'te görüldüğü üzere nörotiklik ile ölüm kaygısı arasında pozitif yönde anlamlı ($r = .16, p < .05$), deneyime açıklık ile ölüm kaygısı arasında ise negatif yönde anlamlı ($r = -.12, p < .05$) bir ilişki belirlenmiştir. Dışadönüklük, uyumluluk ve sorumluluk ile ölüm kaygısı arasında ise anlamlı ilişkilerin bulunmadığı tespit edilmiştir ($p > .05$).

Tablo 4'te kadınlar ve erkekler için çalışmanın değişkenleri arasındaki korelasyonlar verilmiştir.

Tablo 4. Kadınlar ve Erkekler Açısından Yaş, Kişilik Alt Faktörleri ve Ölüm Kaygısı Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar

	1	2	3	4	5	6	7
1.Yaş	-	-.07	.12	.06	-.09	.11	-.10
2. Nörotiklik	-.00	-	-.12	.02	-.15*	-.28*	.14
3. Dışadönüklük	.02	-.24*	-	.30*	.18*	.28*	.11
4. Deneyime Açıklık	.10	.07	.26*	-	.17*	.31*	-.15*
5. Uyumluluk	.02	-.27*	.08	.14*	-	.31*	-.05
6. Sorumluluk	-.04	-.07	.09	.25*	.26*	-	.03
7. Ölüm Kaygısı	-.07	.15*	-.08	-.10	.06	-.04	-

* $p < .05$ Not: Sol alt köşegende kadınların değerleri, sağ üst köşegende erkeklerin değerleri bulunmaktadır.

Tablo 4'e bakıldığında kadınlarda nörotiklik ile ölüm kaygısı ($r = .15, p < .05$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu, erkeklerde ise böyle bir ilişkinin bulunmadığı görülmektedir. Buna karşın erkeklerde deneyime açıklık ile ölüm kaygısı ($r = -.15, p < .05$) arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilirken kadınlarda böyle bir ilişkinin olmadığı belirlenmiştir.

Turkish Studies

Daha önce yapılan pek çok çalışmada demografik değişkenlerden cinsiyet ve yaş ile ölüm kaygısı arasında anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir (örn., Ayten, 2009; Russac, Gatliff, Reece ve Spottswood, 2007). Bu nedenle, beş faktör kişilik özelliklerinin ölüm kaygısı düzeylerini açıklama oranlarını saptayabilmek amacıyla yapılan hiyerarşik regresyon analizinde bu değişkenler denkleme ilk aşamada kontrol değişkeni olarak alınmıştır. Analiz sonuçları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Analiz Aşamaları	Yordayıcı Değişken	R	R ²	Uyarlanmış R ²	ΔR ²	ΔF	β	t
1.Aşama		.31	.10	.09	.10	22.20		
	Cinsiyet						-.30	-6.52*
	Yaş						-.08	-1.71
2.Aşama		.37	.14	.12	.04	4.08		
	Cinsiyet						-.29	-6.18*
	Yaş						-.07	-1.42
	Nörotiklik						.17	3.59*
	Dışadönüklük						.08	1.57
	Deneyime Açıklık						-.16	-3.26*
	Uyumluluk						.04	0.72
	Sorumluluk						.05	0.99

* $p < .05$

Tablo 5'te görüldüğü üzere analize ilk aşamada dâhil edilen demografik değişkenlerden sadece cinsiyet ($\beta = -.30, p < .05$) ölüm kaygısı düzeylerine anlamlı bir katkı sağlamaktadır. Bu değişken ölüm kaygısındaki varyansı %10 oranında açıklamaktadır. İkinci aşamada denkleme beş faktör kişilik özellikleri eklenmiştir. Beş faktör kişilik özelliklerinin eklenmesiyle ölüm kaygısındaki açıklanan varyans %14'e çıkmıştır. İkinci aşamada denkleme dâhil edilen cinsiyet ($\beta = -.29, p < .05$), nörotiklik ($\beta = .17, p < .05$) ve deneyime açıklık ($\beta = -.16, p < .05$) ölüm kaygısı düzeylerine anlamlı bir katkı sağlamaktadır.

Tartışma

Bu çalışmada ölüm kaygısı düzeyleri ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkiler saptanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın bulgularına göre katılımcıların, beş faktör kişilik özelliklerinden en yüksek ortalamaya deneyime açıklık ve en düşük ortalamaya ise dışadönüklük faktöründe sahip oldukları görülmektedir. Bu bulgu, bu çalışmanın katılımcılarının orijinal, yaratıcı, geniş ilgi alanına sahip ve cesur olduklarını buna karşın sevecen olmadıkları ve eğlenceyi sevmedikleri şeklinde (McCrae ve Costa, 1987) yorumlanabilir. Açıknel (2013) tarafından Ankara'da bir devlet üniversitesi öğrencileri üzerinde yapılan çalışmada katılımcıların dışadönüklük faktöründe en yüksek ortalamaya, nörotiklik faktöründe ise en düşük ortalamaya sahip oldukları görülmektedir. Konya'da devlet üniversitesi öğrencileri üzerinde yapılan başka bir çalışmada ise katılımcıların uyumluluk faktöründe yüksek ve nörotiklik faktöründe düşük puana sahip oldukları raporlanmıştır (Tatlılıoğlu, 2014). Bulgulardaki bu farklılıklar, farklı şehirlerde bulunan üniversitelerdeki öğrencilerin farklı kişilik özelliklerine sahip olduklarını düşündürmektedir.

Katılımcıların ölüm kaygısı puanları kuramsal ortalamanın altındadır. Diğer bir deyişle, bu çalışmanın katılımcılarının ölüme ilişkin konu, olay ve düşüncelerden dolayı kaygı düzeylerinin düşük olduğu söylenebilir. Bu bulgu, hemşirelik öğrencileri üzerinde yapılan araştırmada rapor edilen sonuçlarla örtüşürken (Şahin ve ark., 2016), ilahiyat fakültesi öğrencileriyle gerçekleştirilen çalışmada ulaşılan sonuçlarla örtüşmemektedir (Ayten, 2009).

Kadın katılımcılarla erkek katılımcılar arasında beş faktör kişilik özellikleri bakımından anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur. Bu çalışmanın bulgularının aksine, daha önce yapılan çalışmalarda cinsiyet grupları kişilik alt faktörleri bakımından karşılaştırıldığında nörotiklik faktöründe kadınların ortalama puanları erkeklerinkinden anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuş, diğer faktörlerde, bu çalışmanın bulgularına benzer şekilde, kadınlarla erkekler arasında anlamlı farklılaşmalar bulunmamıştır (örn., Tatlılıoğlu, 2014; Turgay, 2003, 91). Hem toplumun kadın ve erkeğe farklı roller yüklemesine (Ghurayyib, 1988) hem de biyolojik ve fizyolojik farklılıklara rağmen, bu çalışmada bu farklılıkların kişilik özellikleri konusunda belirleyici bir etkiye sahip olmadığı belirlenmiştir.

Ölüm kaygısı değişkeni bakımından cinsiyet grupları arasında anlamlı bir farklılık belirlenmiştir. Kadınların ölüm kaygısı ortalama puanları erkeklerin ortalama puanlarından anlamlı olarak daha yüksektir. Bu bulgu, kadınların erkeklere göre üzüntü, keder ve korku gibi duygularını daha fazla ifade etmelerinden kaynaklanıyor olabilir (Kring ve Gordon, 1998; Lang, Greenwald, Bradley ve Hamm, 1993; Rotter ve Rotter, 1988; Wagner, Buck ve Winterbotham, 1993) çünkü Sosyal Rol Kuramı'na göre kadın ve erkeğe toplum tarafından yüklenen farklı roller, onların farklı şekilde davranmalarına neden olmaktadır (Eagly, 1987). Kadınların duygusal bir yapıya sahip olmaları (Şenol, 1989; Hökeleki, 1992; Karaca, 1997), sosyo-kültürel sistemlerin cinsiyet rollerini oluşturmasının bir sonucu olması (Young ve Daniels, 1980; Florian ve Har-Even, 1984; Şenol, 1989) ve kadınların genel kaygı düzeylerinin erkeklerden daha yüksek olması (Şenol, 1989) da bunun nedenleri arasında sıralanabilir. Bu bulguya benzer sonuçlara daha önce yapılan pek çok çalışmada ulaşılmıştır (örn., Ayten, 2009; Şahin ve ark., 2016). Buna karşın, erkeklerin ölüm kaygısı düzeylerinin kadınlarınkinden daha yüksek olduğunu tespit eden çalışma sonuçları da (örn., Halıcı-Kurtalan ve Kararırmak, 2016) bulunmaktadır.

Ölüm kaygısı ile nörotiklik arasında pozitif; deneyime açıklık arasında ise negatif yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Ölüm kaygısı ve nörotiklik arasında saptanan pozitif yönde anlamlı ilişki ölüm kaygısı düzeyi yüksek olan bireylerin daha çok endişe ve kaygı duyan, güvensizlik hisseden (McCrae ve Costa, 1987) bireyler olduğu anlamına gelmektedir. Nörotiklik puanları yüksek olanlar zor durumları yönetmede zorlandıkları için ölüm kaygısı düzeyleri yüksek çıkmış olabilir. Bu bulguya benzer sonuçlara daha önce yapılan pek çok çalışmada (örn., Fraizer ve Foss-Goodman, 1988; Hamama-Raz, Mahat-Shamir, Pitcho-Prebrentzos, Zaken, David, Ben-Ezra ve Bergman, 2016; Jastrzebski ve Slaski, 2011; Loo, 1984; Templer, 1972) ulaşılmıştır. Ölüm kaygısı ile deneyime açıklık arasındaki negatif yöndeki anlamlı ilişki ise orijinal, yaratıcı ve cesur gibi sıfatlarla nitelendirilebilecek bireylerin (McCrae ve Costa, 1987) ölümden daha az kaygı duydukları anlamına gelmektedir. Bu çalışmada yaş ile ölüm kaygısı ve beş faktör kişilik özellikleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamasına rağmen; Russac ve arkadaşları (2007, 552) çalışmalarında yaş ile ölüm kaygısı arasında negatif yönde anlamlı; Turgay (2003, 86) ise çalışmasında yaş ile uyumluluk ve sorumluluk faktörleri arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler saptamışlardır.

Kadınlarda nörotiklik ile ölüm kaygısı arasında anlamlı ilişkiler belirlenmişken erkeklerde bu ilişkiler saptanmamıştır. Buna karşın erkeklerde deneyime açıklık ile ölüm kaygısı arasında anlamlı ilişkiler tespit edilmişken bu ilişkiler kadınlarda tespit edilmemiştir. Kadınlar ve erkekler arasında bulunan bu farklılıklar, toplumsal cinsiyet olgusundan yani kadın ve erkeğe toplum tarafından yüklenen rollerin farklılığından kaynaklanıyor olabilir.

Turkish Studies

Cinsiyet değişkeni ölüm kaygısı düzeylerine anlamlı bir katkı sağlamaktadır. Bu değişken ölüm kaygısındaki varyansı %10 oranında açıklamaktadır. Cinsiyet ile birlikte beş faktör kişilik özelliklerinden nörotiklik ve deneyime açıklık ölüm kaygısındaki varyansın %14'ünü açıklamaktadır. Bu bulguya göre ölüm kaygısı düzeyine, cinsiyetin, beş faktör kişilik özelliklerine göre daha büyük bir katkı sağladığı görülmektedir. Bu çalışmanın sonuçlarına benzer şekilde, Türk ve Müslüman örneklem grubunda çalışma yapan Gedik ve Bahadır (2014) cinsiyet ve sürekli kaygı durumunun ölüm kaygısındaki varyansı anlamlı olarak açıkladığını saptamışlardır. Fraizer ve Foss-Goodman (1988) ise çalışmalarında bu araştırmanın bulguları ile tutarlı olarak, nörotikliğin ölüm kaygısındaki varyansı anlamlı olarak açıkladığını saptamışlardır.

Sonuç olarak, bu çalışmada ölüm kaygısı düzeyleri ile kişilik özellikleri arasında anlamlı ilişkiler belirlenmiştir. Beklentileri destekler yönde, nörotiklik ile ölüm kaygısı arasında pozitif yönde; deneyime açıklık ile ölüm kaygısı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki belirlenmiş; uyumluluk ve sorumluluk ile ölüm kaygısı arasında ise anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Beklentilere zıt bir şekilde, dışadönüklük ile ölüm kaygısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Özetle, tüm bu sonuçlar ölüm kaygısı ile beş faktör kişilik özelliklerinden nörotiklik ve deneyime açıklık faktörleri arasındaki anlamlı ilişkilerin varlığını ortaya koymaktadır. Diğer bir deyişle, bu bulgular; endişe, güvensizlik, kaygı, öfke ve utanç duyan; yaratıcı olmayan ve geniş ilgi alanına sahip olmayan öğrencilerde ölüm kaygısı düzeylerinin yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Bu sonuç, döllenmeden özellikle de bebeklik ve çocukluk dönemlerinden itibaren kişilik gelişim sürecinin önemine dikkat çekmektedir. Dolayısıyla, yaşamı bütünüyle etkileme potansiyeline sahip olan kişiliğin, olumlu ya da olumsuz olarak nitelendirilebilecek özelliklerinin, ölüme ilişkin düşünce, duygu ve kaygılar üzerinde de etkileri olabileceği söylenebilir. Buradan hareketle makro düzeyde düşünüldüğünde toplumun ruh sağlığını koruma ve iyileştirme bakımından olumlu kişilik özelliklerinin kazandırılabilmesi yönünde sosyal politikaların ve eğitim politikalarının geliştirilip uygulanmasının önemi ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdel-Khalek, A. M. (2005). Death anxiety in clinical and non-clinical groups. *Death Studies*, 29, 251–259.
- Açikel, M. (2013). *Üniversite Öğrencilerinin Aşk Biçimleri ve Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Almada, S. J., Zonderman, A. B., Shekelle, R. B., Dyer, A. R., Daviglius, M. L., Costa, P. T. & Stamler, J. (1991). Neuroticism and cynicism and risk of death in middle-aged men: The Western Electric Study. *Psychosomatic Medicine*, 53, 165–175.
- Ayten, A. (2009). Üniversite öğrencilerinde ölüm kaygısı: Türk ve Ürdünlü öğrenciler üzerine karşılaştırmalı bir araştırma. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 9(4), 85-108.
- Becker, E. (1973). *The Denial of Death*. New York: Free Press.
- Benet-Martinez, V. & John, O. P. (1998). Los cinco grandes across cultures an ethnic groups: Multitrait method analysis of the Big Five in Spanish and English. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 729-750.
- Booth-Kewley, S. & Vickers, R. R. (1994). Associations between major domains of personality and health behavior. *Journal of Personality*, 62(3), 281-298.
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik*. (Çev.: İ.D. Erguvan Sarıoğlu). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

- Christensen, A. J., Ehlers, S. L., Wiebe, J. S., Moran, P. J., Raichle, K., Ferneyhough, K. & Lawton, W. J. (2002). Patient personality and mortality: A 4-year prospective examination of chronic renal insufficiency. *Health Psychology, 21*(4), 315-320.
- Cicirelli, V. G. (2006). Fear of death in mid-old age. *Journal of Gerontology, 61*, 75-81.
- Cully, J. A., LaVoie, D. & Gfeller, J. D. (2001). Reminiscence, personality, and psychological functioning in older adults. *The Gerontologist, 41*(1), 89-95.
- Denollet, J., Sys, S. U. & Brutsaert, D. L. (1995). Personality and mortality after myocardial infarction. *Psychosomatic Medicine, 57*, 582-591.
- Eagly, A. H. (1987). *Sex differences in social behavior: A social-role interpretation*. New Jersey: Erlbaum.
- Florian, V. & Har-Even, D. (1984). Fear of personal death: The effects of sex and religious belief. *Omega, 14*(1), 83-91.
- Fraizer, P. & Foss-Goodman, D. (1988). Death anxiety and personality: Are they truly related? *Omega, 19*(3), 265-274.
- Friedman, H. S., Kern, M. L., Hampson, S. E. & Duckworth, A. L. (2014). A new lifespan approach to conscientiousness and health: Combining the pieces of the causal puzzle. *Developmental Psychology, 50*(5), 1377-1389.
- Friedman, H. S., Tucker, J. S., Schwartz, J. E., Tomlinson-Keasey, C, Martin, L. R., Wingard, D. L. & Criqui, M. H. (1995). Psychosocial and behavioral predictors of longevity: The aging and death of the "Termites." *American Psychologist, 50*, 69-78.
- Fromm, E. (1991). *Sahip Olmak ya da Olmak* (Çev.: A. Arıtan). İst.: Arıtan Yayınevi.
- Fromm, E. (1994). *Kendini Savunan İnsan* (Çev: N. Arat), İstanbul: Say Yayıncılık.
- Geçtan, E. (1990). *Varoluş ve Psikiyatri*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gedik, Z. & Bahadır, G. (2014). Evaluation of death anxiety and effecting factors in a Turkish sample. *International Journal of Human Sciences, 11*(2), 388-400.
- Ghurayyib, R. (1988). Psychological differences between men and women. *Al-Raida Journal, 3-4*.
- Halıcı-Kurtalan, M. & Kararımak, Ö. (2016). Ölüm kaygısı, tinsellik, dindarlık eğilimi ve varoluş kaygısı arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Spiritual Psychology and Counseling, 1*, 163-187.
- Hamama-Raz, Y., Mahat-Shamir, M., Picho-Prebrentzos, S., Zaken, A., David, U. Y., Ben-Ezra, M. & Bergman, Y. S. (2016). The link between death anxiety and posttraumatic symptomatology during terror: Direct links and possible moderators. *Psychiatry Research, 245*, 379-386.
- Hökelekli, H. (1992). Ölümle ilgili tutumların dini davranışla ilişkisi üzerine bir araştırma (II)-Yorumlar. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 4*(4), 87-98.
- Jastrzebski, J. & Slaski, S. (2011). Death anxiety, locus of control and big five personality traits in emerging adulthood in Poland. *Psychology and Education, 48*(4), 1-15.
- Jokela, M., Batty, G. D., Nyberg, S. T., Virtanen, M., Nabi, H., Singh-Manoux, A. & Kivimäki, M. (2013). Personality and all-cause mortality: Individual-participant meta-analysis of 3,947 deaths in 76,150 adults. *American Journal of Epidemiology, 178*(5), 667-675.
- Jung, C.G. (1997). *Analitik Psikoloji* (Çev.: E. Gürol). İstanbul: Payel Yayınevi.

- Karaca, F. (1997). *Psikolojik Açıdan Ölüm ve Dinî İnanç İlişkisi*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Karaca, F. & Yıldız, M. (2001). Thorson-Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği'nin Türkçe çevirisinin normal populasyonda geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Tabula-Rasa, 1* (1), 43-55.
- Kring, A. M. & Gordon, A. H. (1998). Sex differences in emotion: expression, experience, and physiology. *Journal of Personality and Social Psychology, 74*(3), 686-703.
- Kuperman, S. K. & Golden, C. J. (1978). Personality correlates of attitude toward death. *Journal of Clinical Psychology, 44*, 661-663.
- Lang, P. J., Greenwald, M. K., Bradley, M. M. & Hamm, A. O. (1993). Looking at pictures: Affective, facial, visceral, and behavioral reactions. *Psychophysiology, 30*, 261-273.
- Loo, R. (1984). Personality correlates of the Fear of Death and Dying Scale. *Journal of Clinical Psychology, 40* (1), 120-122.
- Maier, H. & Smith, J. (1999). Psychological predictors of mortality in old age. *Journal of Gerontology: Psychological Sciences, 54*, 44-54.
- Martin, L. R. & Friedman, H. S. (2000). Comparing personality scores across time: An illustrative study of validity and consistency in life-span archival data. *Journal of Personality, 68*, 85-110.
- McCrae, R. R. & Costa, P. T. (1987). Validation of the five-factor model of personality across instruments and observers. *Journal of Personality & Social Psychology, 52*, 81-90.
- Mount, M. K., Barrick, M. R., Scullen, S. M. & Rounds, J. (2005). Higher-order dimensions of the big five personality traits and the big six vocational interest types. *Personal Psychology, 58*, 447-478.
- Richardson, V., Berman, S. & Piwowski, M. (1983). Projective assessment of the relationships between the salience of death, religion, and age among adults in America. *Journal of General Psychology, 109*, 149-156.
- Roberts, B. W., Kuncel, N. R., Shiner, R., Caspi, A. & Goldberg, L. R. (2007). The power of personality: the comparative validity of personality traits, socioeconomic status, and cognitive ability for predicting important life outcomes. *Perspectives on Psychological Science, 2*(4), 313-345.
- Rotter, N. G. & Rotter, G. S. (1988). Sex differences in the encoding and decoding of negative facial emotions. *Journal of Nonverbal Behavior, 12*, 139-148.
- Russac, R. J., Gatliff, C., Reece, M. & Spottswood, D. (2007). Death anxiety across the adult years: An examination of age and gender effects. *Death Studies, 31*, 549-561.
- Salmanpour, H. & Issazadegan, A. (2011). Religiosity orientations and personality traits with death obsession. *International Journal of Psychological Studies, 4*(1), 150-157.
- Shekelle, R. B., Vernon, S. W. & Ostfeld, A. M. (1991). Personality and coronary artery disease. *Psychosomatic Medicine, 43*, 117-125
- Smith, T. W. & Williams, P. G. (1992). Personality and health: Advantages and limitaitons of the five-factor model. *Journal of Personality, 60*(2), 395-423.
- Sümer, N. ve Sümer, H. C. (2005). Beş faktör kişilik özellikleri ölçeği (Yayınlanmamış çalışma).

Turkish Studies

- Swan, G. E. & Carmelli, D. (1996). Curiosity and mortality in aging adults: A 5-year follow-up of the Western Collaborative Group Study. *Psychology and Aging, 11*, 449-453.
- Szaniawski, T. (1998). Typy postaw wobec smierci a osobowosc. [Types of attitudes towards death vs. personality]. Krakow: PAT.
- Şahin, M., Demirkıran, F. & Adana, F. (2016). Hemşirelik öğrencilerinde ölüm kaygısı, ölmekte olan bireye bakım verme isteği ve etkileyen faktörler. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi, 7*(3), 135-141.
- Şenol, C. (1989). *Ankara İlinde Kurumlarda Yaşayan Yaşlılarda Ölüme İlişkin Kaygı ve Korkular*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tatlıhoğlu, K. (2014). Üniversite öğrencilerinin beş faktör kişilik kuramına göre kişilik özellikleri alt boyutlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Tarih Okulu Dergisi, 7*(17), 939-971.
- Templer, D. I. (1972). Death anxiety: Extraversion, neuroticism, and cigarette smoking. *Omega, 3* (1), 53-56.
- Thorson, J. A. (1977). Variations in death anxiety related to college students' sex, major field of study, and certain personality traits. *Psychological Reports, 40*, 857-858.
- Thorson, J. A. & Powell, F. C. (1992). A revised death anxiety scale. *Death Studies, 16*, 507-521.
- Thorson, J. A. & Powell, F. C. (1993). Personality, death anxiety and gender. *Bulletin of Psychonomic Society, 31*(6), 589-590.
- Turgay, M. (2003). *Ölüm Korkusu ve Kişilik Yapısı Arasındaki İlişki*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Anabilim Dalı.
- Ulu, M. (2016). Kişilik ve şiddet ilişkisi üzerine psikolojik bir araştırma. *Bilimname: Düşünce Platformu, 32*(3), 57-82.
- Wagner, H. L., Buck, R. & Winterbotham, M. (1993). Communication of specific emotions: Gender differences in sending accuracy and communication measures. *Journal of Nonverbal Behavior, 17*, 29-52.
- Wilson, R. S., Mendes de Leon, C. F., Bienias, J. L., Evans, D. A. & Bennett, D. A. (2004). Personality and mortality in old age. *Journal of Gerontology, 59*(3), 110-116.
- Wilson, R. S., Krueger, K. R., Gu, L., Bienias, J. L., Mendes de Leon, C. F. & Evans, D. A. (2005). Neuroticism, extraversion, and mortality in a defined population of older persons. *Psychosomatic Medicine, 67*, 841-845.
- Yalom, I. (2000). *Varoluşçu Psikoterapi*, (Çev.: Z.İ. Babayigit)(2. Basım). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Yanbastı, G. (1990). *Kişilik Kuramları*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Yasuda, N., Zimmerman, S. I., Hawkes, W., Fredman, L., Hebel, J. R. & Magaziner, J. (1997). Relation of social network characteristics to 5year mortality among young-old versus old-old white women in an urban community. *American Journal of Epidemiology, 145*, 516-523.
- Ycaza, A. F., Hyman, S. M. & Behbahani, S. (2012). Relationships between personality characteristics and death awareness in a graduate student sample. *Existential Analysis, 23*(2), 278-287.
- Yıldız, M. (1996). Ölümle ilgili genel tutumlar. *Akademik Araştırmalar, 1*(3):178-188.

-
- Yıldız, M. (2014). *Ölüm Kaygısı ve Dindarlık*, (2. Baskı). İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Young, M. & Daniels, S. (1980). Born again status as a factor in death anxiety. *Psychological Reports*, 47, 367-370.